

Harhakuvitelma, pyramidihuijaus ja Titaanien kohtaaminen

■ Putte Wilhelmsson

Puheenvuoroni poiki peräti kolme vastausta, joissa kirjoittajat tosin kertovat lähinnä omista harrastuksistaan ("Tiede – puolesta vai vastaan?", *Tieteessä tapahtuu* 2/2010). Vähemmälle huomiolle jäi se, että tässä lehdessä on julkaistu sosiologinen tutkimus, jossa "tieteellisen maailmankuvan" edellytyksenä pidettiin väärää tietoa sekä yhteiskuntatieteissä että luonnontieteissä. Ilmeisesti tilanne on alalla normaali?

Aloitan vihreästä ekoanarkisti Michael Laakasusta, joka oman vaalimainoksensa mukaan "osaa aakkoset". Näin vaalien jälkeen tämäkin lupaus jäi pitämättä.

Laakasuo kirjoittaa: "Wilhelmsson väittää, ettei yhteiskuntatieteilijöillä ole välineitä ihmisten adaptaatioiden tutkimiseen." ("Yhteiskuntatiede voi ymmärtää adaptaatiota", *Tieteessä tapahtuu* 3/2010). Minä kirjoitin: "eihän yhteiskuntatieteellisesti koulutetuilla henkilöillä ole mitään edellytyksiä selvittää, miten jokin heidän 'adaptaatioksi' olettamansa piirre oikeasti toimii yksilöstä havait-

tavalla geneettisellä, hormonaalisella tai biokemiallisella tasolla" (*Tieteessä tapahtuu* 2/2010, s. 4).

Se ei ole väite, se on truismi. Lisäksi kirjoitin, että biologien parissa tämä puute nimetään tyyppilliseksi virhepäätelmän lähteeksi ja osoitukseksi evoluutiopsykologian todistustaakan keveydestä. Yhteiskuntatieteilijä, joka arvelee Jerry Coynen, H. Allen Orrin tai Steve Jonesin tässä vain saivar-televan, on todennäköisesti myös sama henkilö joka aina puhuu "geneettisistä ominaisuuksista", vaikka itse asiassa tarkoittaa piirteitä, ja "perinnöllisistä taipumuksista", kun tarkoittaa strategioita.

Ongelman vakavuus myös havainnollistuu heti Laakasuo ensimmäisessä esimerkissä. "Adaptaatioiden metsästyksessä on kyse siitä, että pyritään selvittämään jonkin biologisen tai sosiobiologis-kognitiivisen ilmiön elimellinen tarkoitus", Laakasuo kirjoittaa, eikä usko sen edellyttävän kovin erikoistunutta teknistä osaamista: "1600-luvun taitteessa William Harveyn onnistui päättämään sydämen funktion ilman kattavaa biokemiallista analyysyä."

Oikein meni modernin fysiologian perustajan nimi, kaikki muu on valitettavasti väärin. Kun virheet korjataan, myös esimerkin todellinen merkitys osoittautuu päinvastaiseksi kuin kirjoittaja alun perin tarkoitti.

Ensinnäkin Harveyn kuolemattomaksi tehnyt ”ilmiö” oli verenkierto, ei sydän. Toiseksi filosofien teesejä halveksinut Harvey ei ”päätellyt” mitään, vaan teki järjestelmällisesti sammakoiden vivisektioita ja koirien ruumiinavauksia sekä mittasi sydämen sykkeen ja tilavuuden perusteella kuljetetun veren määrän. Kolmanneksi Harveylla ei ollut aavistustakaan mikä oli verenkierron – tai sydämen – ”funktio”. Se ymmärrettiin vasta myöhemmin, kun Laakasuo väheksymä ”biokemiallinen analyysi” kattoi verisolujen rakenteen muutaman yksinkertaisen kokeen ja uuden tekniikan avulla (mikroskooppi). Sitä ennen Harveyn löytöä myös vastustettiin, ja täsmälleen samoista syistä, jotka yhä saavat Laakasuo torjumaan biologin yhteiskuntatieteille tarjoamat rajat.

Jean Riolanilta, Pariisiin johtavalta anatomistilta, ei jäänyt huomaamatta seikka, jonka Laakasuo on koululäksyistään unohtanut: Harvey kuvaa *mitä* kehossa tapahtuu, mutta ei kerro *miksi* se tapahtuu. Tämä ei riittänyt Riolanille, joka halusi sanoa enemmän kuin todella tiesi, ja vastata samalla ihmismieltä eniten askarruttavaan kysymyksen luonnon tarkoituksenmukaisuudesta. Niinpä hän valitsi Harveyn tutkitun tiedon sijaan klassisen ”päätelmän” (veri ei kierrä hyödytöntä kehää vaan maksassa syntyy jatkuvasti uutta elämännestettä, jonka sydän levittää kehon ravinnoksi kuin pellon keskellä pulpuuva lähde).

Olisi toki liioiteltua sanoa, että Laakasuo ”adaptaatioiden metsästys” palauttaa valistuksen uudistaman luonnontieteen vanhaan aristoteeliseen marssijärjestykseen – ”miksi” ennen kuin ”mitä”. Pikemminkin Laakasuo ensimmäinen kompastus aakkosiin muistuttaa, ettei evoluutiopsykologia ole poistanut yhteiskuntatieteiden ärsyttävää käsitteellistä abstraktisuutta. Se ainoastaan toistaa sitä. ”Adaptaatio” on jotakin jossakin kehossa, kuten takavuosina kovastikin etsitty ”vaisto”, joka nyttemmin tuntuu tutkijoilta unohtuneen kokonaan.

Myös Laakasuo toinen kompastus kiinnittää huomion sinänsä tärkeään asiaan. Ilmeisistä eroista huolimatta yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen menetelmien välillä on monia yhtäläisyyksiä, Laakasuo muistuttaa. Ja koska minä kirjoituksessani puolustin tätä näkemystä, Laakasuo luonnollisesti väittää minun vastustaneen sitä.

Kirjoitin, että yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen välille lyöty kiila on Janne Kivivuoren ja Petteri Pietikäinen harhakuvitelma, mistä päätellen he eivät tunne edes evoluutiopsykologian normaaleja käytäntöjä (”Darwinisteja, freudilaisia vai konstruktionisteja?” *Tieteessä tapahtuu* 7/2009). Käytännöksi nimesin populaatiotutkimuksen, kuten nähtävästi myös Laakasuo, joka lopuksi ”ankkuroi” evoluution sosiologin demografisiin työkaluihin. Lyhyesti: kumouksellista ei ole biologian tulo yhteiskuntatieteisiin (kun Janne Kivivuori luki Richard Dawkinsia) vaan yhteiskuntatieteen tulo biologiaan (kun Darwin luki Malthusia).

Darwin-seuran puheenjohtaja Osmo Tammissalon mukaan olen antanut antropologi Margaret Meadin Samoa-tutkimuksille ”synninpäästön”, vaikka oikea rippi-isä olisi ollut asianmukaisesti nimeämäni professori Pertti Töttö (”Margret Meadin lausunnot ristiriitaisia”, *Tieteessä tapahtuu* 3/2010).

Töttö mainitaan myös Tammissalon lähdeluettelossa, mutta vastaväitteitä puheenjohtaja ei tohdi professorille esittää. Sen sijaan Tötön tekemä työ dementoidaan mahdollisimman ikävällä tavalla: Tammissalo kirjoittaa ikään kuin sitä ei olisi edes olemassa. Teko vaikuttaa laskelmoidulta. Tötön epäluulot herätti antropologi Derek Freemanin kohukirjan (1983) syytös, jonka mukaan Meadin ensimmäinen Samoa-tutkimus (1928) tahallaan vääristää saarelaisten elämän ”rauhanomaiseksi”. Todellisuudessa Mead ei lausu rauhanomaisuudesta sanaakaan, Töttö huomasi. Sen sijaan Tammissalo ei huomaa mitään, vaan haluaa ensimmäiseksi puhua asiasta, jonka teini-tyttöjen kasvupaineita eri kulttuureissa vertaillut Mead jätti kirjassaan viimeiseksi (seksi).

Tötön esitys jatkuu kuvaamalla miten Freemanin tieteellinen petos on rakennettu, ja miten

sen uskottavuutta lisännyt ratkaiseva todiste (ilkkurinen informantti juksasi herkkäuskoista Meadia) on sekini vailla pohjaa.

”Tieteellisten löydösten pätevydestä” hurskaasti kirjoittava Tammissalo ei vielääkään haasta Töttöä suoraan, vaan turvautuu opportunistiseen relativismiin. Se, mikä Tötölle on lukuisista lähteistä pitävästi osoitettu ja pitkään yleisesti tiedetty, on Tammissalolle tänä vuonna yhdessä lehdessä julkaistu ”arvio”. Ja se, mikä Tötölle on ”Freemanin rakentama myyttinen tarina” on Tammissalolle ”Freemanin esittämää kritiikkiä”.

Tötön mukaan myytti on kolmiosainen. Freeman väitti, että Samoa-kirja synnytti vuosikymmeniksi eteenpäin yhteiskuntatieteen vallitsevan ihmiskuvan ja toiseksi tämä kulttuurideterministinen ihmiskuva kieltää kokonaan ihmislunnon merkityksen. Kolmanneksi vasta Freeman itse toi antropologiaan ajatuksen ympäristön ja perimän rinnakkaisesta vaikutuksesta.

Mead yhteiskuntatieteen ”äitijumalattarena” on Freemanin ”tuulimylly”, Töttö kiittää, ja osoittaa, että Mead ajatteli jo 1920-luvulla ympäristöstä ja perimästä jokseenkin samoin kuin Freeman 50 vuotta myöhemmin – vaikei ennen evoluutiobiologian synteisiä toki osannut käyttää sellaisia sanoja kuin ”geneettinen” ja ”eksogeneettinen”.

Myös myöhemminä vuosina Mead oli vankka ihmislunnon biologisen tutkimuksen tukija, Töttö jatkaa selkein esimerkein. Sen sijaan relativisti Tammissalo muikistelee ”oletuksen”, jonka mukaan Mead ”ei ehkä” ollut ”niin paatunut kulttuurideterministi” kuin on sanottu, ja sen jälkeen toistaa Freemanin sepittämän myytin muina miehinä – ikään kuin sitä vastaan ei olisi koskaan esitetty mitään. ”Olennaisempaa on”, Tammissalo viheltelee mennessään, että Meadin ”taipumukset” hidastivat sosiaalitieteiden kehitystä. Siis mitkä, ja millä perusteella? Nähtävästi innokas yleisönosastoon kirjoittaja on taas puuttunut asiaan, josta tietää vain hyvin vähän. Ei edes sitä, ettei ”Freemanin rakentama myytti” (Töttö) ole yksittäisen informantin uskottavuus, vaan laajalle myyty valhe Meadin biokammosta ja sen vaikutuksesta tiede-elämään.

Tötön kertoma kuvio on yksikertainen pyra-

midihuijaus. Freeman heittää syötin yhteiskuntatieteen suurimman klassikon kulttuurideterminismistä, joka nojaa tosiseikkojen väärentämiseen. Psykologi Steven Pinker nielee kourkua myöten ja ottaa myytin oman *Blank Slate* -kirjansa (2002) perustaksi. Pinkerin kautta ketjuun liittyy joukko muita ”hengenheimolaisia” (Töttö tähdentää olevansa yksi heistä), kuten *Skeptic*-lehden perustaja Michael Shermer, tiedetoimittaja Matt Ridley ja evoluutiobiologi Richard Dawkins. Lopulta ketjun päästä löytyy myös herkkäuskoisten suomalaisten Darwin-seura, joka ottaa pioneerivalansa osaksi ”sosiaalisen konstruktionismin” vastustamisen kaikissa sen kuvitteellisissa muodoissa.

Tammissalon oudon kirjoituksen status tässä pyramidissa on sama kuin Wincapitan uhrien kokouksella vantaalaisen huoltoaseman baarissa: jos kaikki vielä kerran syyttävät rikostutkijoita eivätkä huijareita, niin pyramidiin sijoitetun intellektuaalisen pääoman menetyksen voi ainakin hetkeksi kieltää.

Lopuksi oikaisen taas väärinkäsityksen, jonka taustalta erottuu syvempi yksimielisyys. En ole ”esittänyt”, että biologit yleisesti väheksyvät evoluutiopsykologeja. Sen sijaan olen toisaalla maininnut, että evoluutiopsykologiaa moittiessaan biologit moittivat sen tieteellistä tasoa, kun taas Darwin-seuran entisen puheenjohtajan kotisivulla oli nimilistä Suomen johtavista biologeista, joita ei pidä uskoa, koska he ovat ”vasemmistolaisia”. Voimme kuitenkin olla Tammissalon kanssa yhtä mieltä siitä, että evoluutiopsykologian uskottavuutta voi tosiaan yrittää lisätä kutsumalla mahdollisimman monia evoluutiobiologeja myös ”evoluutiopsykologeiksi”.

Omaan kommenttiini valikoin 24 kohtaa, joissa Janne Kivivuoren tai Petteri Pietikäisen kirjoittamissa teksteissä esitetyllä näytöllä ei ollut loogista yhteyttä tarkasteltuun asiaan, lukijaa harhautettiin lähteiden valikoinnilla tai kerrottu tieto oli itse sepitettyä. Kommenttiin perhehdytyään aate- ja oppihistorian dosentti Pietikäinen keksi yhden synonyymien toimittajalle: ”kulttuurisribentti” (*Tieteessä tapahtuu* 3/2010).

Vastalausemyrskyn sijaan Pietikäinen toteaa, että virheet ovat ”oletuksia”. Ja jos niitä onkin, ne

eivät liity olennaiseen. Ja jos liittyivätkin, niin ”uraa uurtaanut” Kivivuori on koko tieteenhaaran ”järjen ääni”, jonka todellinen tehtävä nostaa hänet ”tyhjänpäiväisyyksien” yläpuolelle.

Tämä kaikki on kuultu ennenkin, tosin yleensä esoteerisen ranskalaisfilosofin eikä vaikenovan suomalaisen sosiologin puolustuksena. Jotain uutta ja ennen kuulumatonta Pietikäinen kertoo vain tutkimuksensa lähtökohdista ja minun mielipiteistäni. Pietikäinen kirjoittaa: ”Toisin kuin hän [Wilhelmsson], minä suhtaudun kriittisesti ranskalaiseen postmodernismiin, freudilaisuuteen ja konstruktionismin äärimuotoihin”. Minä sen sijaan kirjoitin: dosenttien konstruktionismi ja postmodernismi eivät ole todellisia paradigmoja, vaan nimilistä henkilöistä, jotka he tarpeen ja tilanteen mukaan ilmiantavat tieteen vihollisiksi.

Tällä kertaa edes dosenttien näyttö ei ole kyseenalainen, koska sitä ei ole. Toisin sanoen Pietikäinen jäi kiinni rysän päältä. Jatkokysymyksiä sen sijaan herättää nyt tarjottu suppea katsaus ihmiskuvatutkimuksen lähtöoletuksiin: jos opiskelijan tieteellisen ihmiskuvan tulee vastata luonnontieteellistä tutkimusta, niin mikä on vastine siinä tapauksessa, että opiskelijan ihmiskuva onkin sosiaalinen konstruktionismi? Vastaus: ei mikään.

Sosiaalisen konstruktionismin määritelmän etsiminen alan kurssikirjoista ei ole ainoastaan tarpeetonta, Pietikäinen puolustautuu, vaan ”outo ajatus”. Totuus ei asu kurssikirjoissa, hän jatkaa, mutta otaksutaan nyt kuitenkin, ettei Pietikäinen oudoksu biologian kurssikirjoja. Hän yrittää vain luoda mielikuvia. Tässä mielikuvassa konstruktionismi ei ole valikoima kentän enemmän tai vähemmän sisäistämiä tutkimusnäkökulmia, vaan yhteiskuntatiedettä vaaniva, myasman kaltainen ilmiö.

Pietikäinen intää myös, ettei konstruktionismin ja evoluutiobiologisen ihmistutkimuksen vastakohtaistaminen ole väärin, sillä sosiologi ”Ullica Segerstråle kuitenkin osoittaa, että asetelma on ollut todellinen”. Ei ole, eikä osoita. ”Kiistan ytimessä on ero valistuksen ihmisluontoajattelun ja behaviorismissa jyrkimmin esiintyneen tabularasa -ajattelun välillä”, Pietikäinen jatkaa. Ei ole.

Dosenttien tiedoista poiketen Segerstrå-

len kirja *Defenders of the Truth* (2000) ei kerro yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen kiistoista, vaan riitelevistä Harvardin biologeista. Eniten sivuja vie pohdinta evoluutionteorian oikeasta yksiköstä (geeni, genomi vai ryhmä), Pietikäisen iskusana *tabula rasa* mainitaan kerran, kun Segerstråle täsmentää, ettei kukaan kannata sitä. ”Konstruktionismia” on mukana juuri sen verran, että Segersråle itse tekee biologeistaan Pietikäistä kauhistuttavan ranskalaisen valta-analyysin.

Evoluutiobiologian kiistat ovat niin nyanssoituja, Segerstråle päätelee, ettei erimielistä keskustelukumppania voi pelkällä näytöllä vakuuttaa. Siksi argumentin toinen taso sisältää aina lausujalle edullisen, kentän dominanssiin pyrkivän standardin siitä, mikä lopulta on myös moraalisesti katsoen ”hyvää tiedettä”: tästä kirjan nimi – ”totuuden puolustajat” (Oxford University Press 2001, s. 299–300).

Valmis näyttämö wagnerilaiselle oopperalle ”Konstruktionismi kohtaa evoluutiobiologisen ihmistutkimuksen” kirjassa toki on, rooli-hahmoina äitijumalatar Margaret Mead, tieteen pelastaja Derek Freeman ja sosiobiologian perustaja Edward O. Wilson. Ainoastaan juoni menee taas päinvastoin kuin Pietikäisen unissa: Mead ja Wilson ovat ylimmät ystävät, Freeman yhteinen vihollinen.

Vielä kerran käy ilmi – ja Wilson kertoo saman muistelmassaan *Naturalist* (1994) – miten hanakasti ja julkisesti Mead puolusti geneettisten selitysten merkitystä antropologialle yleensä ja Wilsonin sosiobiologiaa erityisesti. Sen sijaan Freeman oli Wilsonin äänekkäimpiä kriitikoita, kunnes koki – omien sanojensa mukaan – ”kognitiivisen laukeamisen”.

Professori Tötön selitys Freemanin häränpyllylle on yksinkertaisempi: Freeman oli julkisuudenkipeä narsisti. Mutkattomasti lausui myös Wilson. Hän piti Freemania isoa päänahkaa metsästäneenä opportunistina, joka ensin yritti hänen kimppuunsa, ja kun se ei onnistunut, kävi Meadin kimppuun.

Kirjoittaja on toimittaja ja Turun yliopiston sivutoiminen tuntiopettaja.